

- חוליה בשרשרת -

מטרת השיעור

בירור מקומם של ההורים ביצירת החיבורים בין החוליות בשרשרת הדורות.

רציונל

השיעור עוסק בתרבות ובתכנים המועברים במסורת המשפחה לאורך הדורות. להורים מקום חיוני ביצירת החיבור בין הדורות תוך יציקת משמעות לכל חיבור ולכל חוליה.

השאלה המרכזית של השיעור היא "מה קיבלתי ומה אני מוסר?". שאלה זו מורכבת מרבדים שונים. ברובד הראשון היא יוצרת את הקשר בין הדורות תוך העמדת ההורים במרכז. ברובד השני היא דורשת מההורים לבחור במודע מתוך המסורת שקיבלו ולהעביר הלאה. ברובד השלישי שאלה זו דורשת מההורים לקבל אחריות על מה שהחליטו להעביר או לא להעביר ועל תוצאות ההחלטה לגבי החוליות הבאות בשרשרת.

מבנה השיעור

1. חוויה יהודית - תרגיל 60 דקות

כל חבר וחברה בקבוצה משתפים את השאר בחוויה יהודית משמעותית (מתוך ההנחה שחלק גדול מהחוויות היהודיות קשורות למשפחה ולבית). המטרה היא ליצור חיבור רגשי לנושא העברת המסורת בתוך המשפחה ולעודד אותם להציג את נקודת מבטם האישית במהלך השיעור.

2. מה יקח הילד שלי? - לימוד בחברותא 60 דקות

יצירת תהליך של בחירת ערכים משמעותיים למסירה, תוך התבוננות בעיניים סובייקטיביות של היחיד על עצמו ועל ילדיו.

3. אחריות ההורים על המסורת - לימוד מסכם 60 דקות

לימוד קצר המעמיד לדיון את שאלת אחריות ההורים לתהליך המסירה.

מהלך השיעור

1. חוויה יהודית - תרגיל

זמן
60 דקות

חומרים
דפי תרגיל

פתיחה

המשנה הראשונה במסכת אבות פותחת בתיאור הדרך שבה התורה עוברת מדור לדור בעם ישראל. השורש שחוזר על עצמו בתיאור זה הוא מ.ס.ר ולא ל.מ.ד או ע.ב.ר. נקרא את המשנה:

משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלושה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה.
משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה א

שאלות והנחיות לקבוצה

• כל אחד מוזמן לשתף את הקבוצה בחוויה או בזיכרון יהודי משמעותי מעברו, תוך ציון הדמות שהייתה שותפה לחוויה והמסרים שעברו באותה חוויה.

למנחה

ההזמנה לחברי הקבוצה לשתף בחוויה יהודית באה לאחר המשנה העוסקת במסירת התורה, מתוך הנחה שדברי המשנה יהוו רקע לחוויה שהמשתתפים יבחרו לספר. חשוב להדגיש בדברי המשתתפים את המסירה בין הורים לילדים, ולכוון את הדיון להבדל בין יחסי גומלין סתמיים לבין יחסי גומלין שיש בהם קבלת אחריות של המוסר כלפי המקבל, כמו ביחסי הורים ילדים. נושא זה מתקשר לנושא של השיעור הקודם על האחריות לחינוך.

2. מה יקח הילד שלי? - לימוד בחברותא

זמן
60 דקות

חומרים
דפי מקורות

לאחר שביררנו מעט את המרכזיות של המסירה ואת הדמויות המרכזיות שמהן אנו מקבלים ולהן אנו מוסרים, נלמד בחברותא מספר מקורות.

שאלות והנחיות לקבוצה

• במהלך הלימוד נסו למצוא בכל טקסט מסר שקיבלתם והייתם רוצים למסור הלאה.

סימנים של דרך

יושב חושב על אבא, כל שבי
אמר.
בשבת פיו הפני, מוסר לי מסר.
יושב חושב כי אבא תמים היה
וחם.
ישר לבב עם אלוהיו ועם אדם.
וטוב היה לאבא בדרך בה בחר
בתורתו בוטח אמונתו שמר.

סור מרע ועשה טוב
ברוך תהא אז שבעתיים ושכרך
לרוב.
בָּרַךְ אֱלֹהִים עַל לֶחֶם וּמִים,
כך אמר לי אבא תם וישר.

יושב חושב על דרך בה אני
הולך,
הזו היא דרך מלך שבה אשרך?
האם היא תובילני אל התהילה?
הזה אני מוביל הדרך או היא
מובילה?
ושוב חושב על אבא סימן שלי
נתן
סימנים של דרך אל עדן הגן.

שיר לבת

קחי את החופש שביקשתי
לעצמי,
את הכנפיים לציפור
שבנפשי,
תקרתך שמים,
לרגלייך אדמה,
את תטבלי גופך במים
כשייבש לך בנשמה.

קחי את הדרך שבאה
לקראתך,
תראי איך היא עוברת
ומשנה הליכתך.
וכשאת אוהבת היי נאמנה,
לקול שגוהה בך, שגוהה
בך.

קחי את החופש שביקשתי
לעצמי,
את הכנפיים לציפור
שבנפשי.
ואם את הולכת לא תהיה
זאת עזיבה,
כל העולם הוא בית לציפור
במעופה.

מילים לחן וביצוע: אביהו מדינה

מילים לחן וביצוע: אתי אנקרי

עברתי ללמוד בפנימייה בירושלים, שם פגשתי לראשונה בית כנסת מזרחי-חרדי. כאנו, אבל לא ממש הרגשנו שייכים. הבגדים, הידע, הדבקות, ואנחנו מה? ג'ינס וטריקו. הזמינו אותנו לסיום מסכת. כאנו עם ג'ינס וטריקו ומיד נדבקנו אחורה אל הקיר החיצוני. נכנס מרן, הרב עובדיה יוסף, כל בית הכנסת על הרגליים, והרב, לא יודע איך, מגיע עד אלי, מברך אותי, מחייך ולוחש: "בוא, אתה שב לידי".

פעם הגענו כמה חבר'ה לבית הכנסת בערב שבת, לחלקנו לא היו כיפות, אבל ידענו שאין בית כנסת, לפחות כך חשבנו, בלי כיפות בצד, לתת למי שבא בלי. חכינו וחכינו, אבל החבר'ה עם המגבעות "טסו" פנימה כדי לא לפספס את

המנחה. עמדנו נכלמים בחוץ. עד ש"טסה" לידינו, דבוקה של מגבעות, שסובבה את מי שאחר כך הכרנו כרב בן ציון אבא שאול זצ"ל. הדבוקה "טסה" לתוך בית הכנסת, אך נעצרה וחזרה אחורה. הרב שאל אותנו: "למה אתם לא נכנסים?", השבנו שאין לנו כיפות. הרב הוריד את הכיפה מעל ראשו, נתן לנו ונכנס פנימה. ומיד אחריו קיבלנו כולם כיפות.

אלי ברקת, "קרב המאסף של המסורתיות"

אסיף

למדנו שלושה טקסטים העוסקים במסירה ובקבלה. שניים מהם מתייחסים לקשר בין הורים לילדים ושניים עוסקים בקשר בין רב לבין קהלים שונים בבית הכנסת.

שאלות והנחיות לקבוצה

- אלו מאפיינים מתוך המקורות הייתם רוצים שילדיכם ימשיכו?
- כיצד ניתן לגרום למסר שיעבור?

למנחה

טקסטים אלה מעלים מספר נושאים המהווים מסרים ומסורות שדמויות משמעותיות מעבירות. חלק גדול מנושאים אלה נמצאים בתחום הערכים: מוסר, תמימות, יושר, אמונה בדרך, נוכחותו של האל, חופש, עצמאות, נאמנות לערכים האישיים, המשכיות, חידוש, הרגשת השייכות, קבלת השונה, אהבה, רוחב לב. המשתתפים במהלך הלימוד יבחרו את הנושאים החשובים להם. תהליך הבחירה מביא את ההורים, במיוחד הצעירים שביניהם, להבין שהאחריות על המסירה נמצאת כעת בידיהם ולא בידי אחרים.

אגב הלימוד, המשתתפים עוברים מהתבוננות בערכים בעיני עצמם להתבוננות מבעד לעיני הילד.

השאלה השנייה פותחת את הדיון בנושא: מקומם של ההורים בתוך שרשרת המסירה. נקודת המבט האישית של כל אחד היא על שתי נקודות החיבור: הראשונה, זו שבינו לבין הדור הקודם לו; והשנייה, זו שבינו לבין הדור הבא אחריו.

3. אחריות ההורים על המסורת - לימוד מסכם

זמן	חומרים
30 דקות	דפי מקורות

בין יוני 1999 לינואר 2000 ערך מרכז גוטמן מחקר עומק מקיף על התנהגות דתית יהודית ועל תפיסת הזהות העצמית של היהודיים בישראל. המחקר מקיף מספר נושאים כמו: שמירת מצוות, עיקרי אמונה וערכים יהודיים, זהות יהודית, מקומה של הדת בחיים הציבוריים. המחקר ביצע מיפוי מקיף של החברה היהודית בישראל בכל הנוגע ליהדות וליחס אליה. שני הנושאים המשמעותיים לשיעור שלנו הם שמירת מצוות וזהות יהודית.

בנושא הזהות היהודית התבקשו הנבדקים לבחור אחת מהקטגוריות הבאות: חרדי, דתי, מסורתי, לא דתי, אנטי-דתי.

בנושא שמירת מצוות התבקשו הנבדקים לבחור מבין הקטגוריות הבאות: מקפיד, שומר במידה רבה, שומר במקצת, לא שומר כלל.

בשני נושאים אלה העלה המחקר מספר ממצאים מעניינים: א. 31% מהציבור מגדיר את עצמו מסורתי. ב. הנבדקים שהגדירו את עצמם כמסורתיים ראו את עצמם שומרי מצוות ברמות שונות, ממוקפיד ועד שומר במקצת. ג. 29% מהציבור מגדיר את עצמו כלא דתי, אך מעיד על עצמו כשומר במקצת. על פי ממצאים אלה, 75% (כולל דתיים וחרדים) מהציבור רואה את עצמו כשומר מצוות במידה זו או אחרת.

שאלות והנחיות לקבוצה

• כיצד משתלבת המסירה מדור לדור בתוך המושג "מסורתי" המופיע במחקר?

למנחה

בעקבות שני הממצאים שהוצגו לעיל, מציע המחקר סולם חדש לזהות דתית (סולם גוטמן) המשלב את ההגדרה העצמית הדתית ואת ההערכה העצמית בדבר מידת השמירה על המצוות.
סולם גוטמן:

http://www.avichai.org.il/bin/en.jsp?enPage=BlankPage_H&enDisplay=view&enDispWhat=Zone&enZone=Publications_H

הפתיחה לחלק זה יוצרת קישור שנראה טבעי בין המושגים מסורתי ומסורת. מושגים אלה קשורים זה בזה אך אינם זהים. מסורת היא התרבות, התכנים והערכים העוברים מדור לדור. המסורת היא שרואה את עצמו כשומר מסורת. כל אחד מן המסורתיים מחליט מה הוא משמר מתוך המסורת ואולי גם מה הוא מוסיף.

המסירה היא אחד המרכיבים המרכזיים אצל המסורתי. מסורתי נאמן למסורת שקיבל אך הוא אינו מרגיש מחויב להעביר אותה כמות שהיא, ללא שינויים. בלימוד בחברותא כל אחד הגדיר את העקרונות החשובים לו, ושהוא היה מעוניין שילדיו אחריו ימשיכו אחריו. השאלה הנשאלת היא, איזו אחריות יכול לקחת כל אחד על המסירה בתוך המשפחה שלו?

שני הפסוקים הבאים מציגים את מקומם של ההורים בתהליך המסירה:

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני ה' אל ה' בחרב באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בנייהם ילמדון:

דברים פרק ד, פסוקים ט-י

שאלות והנחיות לקבוצה

• מה תפקידם של ההורים בתהליך המסירה?

• מה קורה כאשר ההורים מוותרים על המסירה לילדיהם ולנכדיהם?

למנחה

בפסוקים אלה יש שתי מצוות עשה: האחת, לא לשכוח את מעמד הר סיני בשל מרכזיותו בקיום התורה; והשנייה, להעביר את המסר לבנים ולבני הבנים.

הציווי על העברת המסר הוא על ההורים ולא על החכמים או על המורים של העם. ציווי זה נותן להורים את הזכות להיות הדמויות המרכזיות בחינוך הדור הבא, אך מטילות עול לא פשוט על כתפי ההורים אם מתרחשת פגיעה כלשהי באחת מהחוליות בשרשרת ולא מתקיימת העברת המסורת לדור הבא.

בפירוש הרמב"ן על הפסוק יש הסבר לשאלה מדוע נפלה זכות זו דווקא בחלקם של ההורים:

זהו שאמר שם: "וגם כך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט) כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק כאילו ראוהו כל הדורות. כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין בם מועיל. והם לא יסתפקו [יעמידו בספק] כלל בעדותנו שנעיד להם, אבל יאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו, וכל מה שסיפרנו להם.

ההורים ראו את מעמד הר סיני במו עיניהם והם מעבירים את מה שראו לבניהם. הבנים, מתוך נאמנות להורים, יעבירו הלאה עד לדורנו. נאמנות זו בין הורים לילדיהם חזקה יותר אפילו מדבריו של נביא, שיכול גם להיות נביא שקר.

השאלה השנייה פותחת את הדיון על אופני ההתמודדות של ההורים עם האחריות המוטלת על כתפיהם בהעברת המסורת. האחריות מתחילה בתהליך מודע של בחירה, אותו חוונו בחלק הקודם של השיעור, וממשיכה בתיאור ההשלכות הכבדות של ניתוק השרשרת. כובדה של אחריות זו עלול להעמיד את ההורים במצב של חוסר אונים או של הרגשת אי-יכולת. בשיעור הבא נעסוק בדרך העברת המסורת בתוך הבית שאופיינית להורים דווקא ושכוחה לחדש קשרים בתוך השרשרת.

סיכום

חשוב לזכור שהקשר של כל חוליה בשרשרת הוא קשר שקיים מעצם היותנו שייכים למסורת זו. איננו צריכים להמציא את הקשר אלא לחזק ולבסס אותו. העברת המסורת מורכבת גם מרגשות של ביחד, של חוויה ומשפחתיות, שאליהן נתייחס גם בשיעור הבא, ולכן האחריות ההורית למסירה נעימה יותר ומעיקה פחות.

חוויה יהודית

משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלושה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים, הרבה ועשו סייג לתורה.
משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה א

מה יקח הילד שלי? - לימוד בחברותא

במהלך הלימוד נסו למצוא בכל טקסט מסר שקיבלתם ושהייתם רוצים למסור הלאה.

שיר לבת

קחי את החופש שביקשתי
לעצמי,
את הכנפיים לציפור
שבנפשי,
תקרתך שמים,
לרגלייך אדמה,
את תטבלי גופך במים
כשייבש לך בנשמה.

קחי את הדרך שבאה
לקראתך,
תראי איך היא עוברת
ומשנה הליכתך.
וכשאת אוהבת היי נאמנה,
לקול שגוהה בך, שגוהה
בך.

קחי את החופש שביקשתי
לעצמי,
את הכנפיים לציפור
שבנפשי.
ואם את הולכת לא תהיה
זאת עזיבה,
כל העולם הוא בית לציפור
במעופה.

סימנים של דרך

יושב חושב על אבא, כל שבי
אמר.
בשבט פיו הפני, מוסר לי מסר.
יושב חושב כי אבא תמים היה
וחם.
ישר לבב עם אלוהיו ועם אדם.
וטוב היה לאבא בדרך בה בחר
בתורתו בוטח אמונתו שמר.

סור מרע ועשה טוב
ברוך תהא אז שבעתיים ושכרך
לרוב.
כך אל שמים על לחם ומים,
כך אמר לי אבא תם וישר.

יושב חושב על דרך בה אני
הולך,
הזו היא דרך מלך שבה אשרך?
האם היא טובילני אל התהילה?
הזה אני מוביל הדרך או היא
מובילה?
ושוב חושב על אבא סימן שלי
נתן
סימנים של דרך אל עדן הגן.

מילים לחן וביצוע: אביהו מדינה

מילים לחן וביצוע: אתי אנקרי

עברתי ללמוד בפנימייה בירושלים, שם פגשתי לראשונה בית כנסת מזרחי-חרדי. באנו, אבל לא ממש הרגשנו שייכים. הבגדים, הידע, הדבקות, ואנחנו מה? ג'ינס וטריקו. הזמינו אותנו לסיום מסכת. באנו עם ג'ינס וטריקו ומיד נדבקנו אחורה אל הקיר החיצוני. נכנס מרן, הרב עובדיה יוסף, כל בית הכנסת על הרגליים, והרב, לא יודע איך, מגיע עד אלי, מברך אותי, מחייך ולוחש: "בוא, אתה שב לידי".

פעם הגענו כמה חבר'ה לבית הכנסת בערב שבת, לחלקנו לא היו כיפות, אבל ידענו שאין בית כנסת, לפחות כך חשבנו, בלי כיפות בצד, לתת למי שבא בלי. חכינו וחכינו, אבל החבר'ה עם המגבעות "טסו" פנימה כדי לא לפספס את המנחה. עמדנו נכלמים בחוץ. עד ש"טסה" לידינו, דבוקה של מגבעות, שסובבה את מי שאחר כך הכרנו כרב בן ציון אבא שאול זצ"ל. הדבוקה "טסה" לתוך בית הכנסת, אך נעצרה וחזרה אחורה. הרב שאל אותנו: "למה אתם לא נכנסים?", השבנו שאין לנו כיפות. הרב הוריד את הכיפה מעל ראשו, נתן לנו ונכנס פנימה. ומיד אחריו קיבלנו כולם כיפות.

אלי ברקת, "קרב המאסף של המסורתיות"

אחריות ההורים על המסורת

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשפח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי פל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בנייהם ילמדון:

דברים פרק ד, פסוקים ט-י

זהו שאמר שם: "וגם כך יאמינו לעולם", (שמות יט ט) כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק כאילו ראוהו כל הדורות. כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין במ מועיל. והם לא יסתפקו [יעמידו בספק] כלל בעדותנו שנעיד להם, אבל יאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו, וכל מה שסיפרנו להם.

פירוש הרמב"ן לדברים, פרק ד, פסוק ט